

Dit profiel dient gelezen, geïnterpreteerd en gebruikt te worden in combinatie met de leeswijzer, waarin de noodzakelijke uitleg van de verschillende paragrafen vermeld is.

Roerdomp (*Botaurus stellaris*) (A021)

1. Status:

Vogelrichtlijn Bijlage I (inwerkingtreding 1981). Voor Natura 2000 relevant als broedvogel.

2. Kenschets

Beschrijving: De roerdomp is een vrij forse, solitair voorkomende reiger, met een beige bruin gestreept verenkleed. Dat geeft hem een uitstekende schutkleur in zijn favoriete leefgebied: boomloze rietmoerassen. De mannetjes verraden hun aanwezigheid in het broedseizoen met een baltsroep die doet denken aan het geluid van een misthoorn met een lage toon. De Nederlandse broedvogels van deze soort zijn vermoedelijk de meeste tijd standvogels. Het voedsel van de roerdomp bestaat voornamelijk uit vis en amfibieën. De roerdompen vertonen soms zwerfbewegingen, vooral bij extreme vorst wanneer hele moerassen dichtvriezen en ze elders voedsel moeten zoeken.

Relatief belang binnen Europa: Het verspreidingsgebied van de roerdomp strekt zich uit over het middegebied van de gehele Palaearctis van West-Europa tot Japan en daarnaast Oost-Afrika. In Europa ligt het zwaartepunt van het voorkomen in de continentale regio, het vasteland van de Atlantische regio, de Zwarte Zee regio en het zuidelijk deel van de boreale regio. Aangewezen op een schaarse en kwetsbare biotoop, kent de soort daarbinnen doorgaans een verbrokkelde verspreiding.

De Europese populatie bedraagt 34.000 – 54.000 paren, waarvan 7.900-10.000 paren in landen van de Europese Unie. De EU-populatie is in de periode 1970-90 duidelijk afgenomen en daarna min of meer stabiel gebleven op het lagere niveau. De staat van instandhouding wordt op Europese schaal daarom als ongunstig aangemerkt. In vergelijking met België, Noord-Frankrijk, aangrenzende delen van Duitsland en Engeland is de Nederlandse broedpopulatie relatief groot, maar in geografisch opzicht nogal geïsoleerd. Binnen de EU omvat de Nederlandse populatie 3%.

3. Ecologische vereisten

Leefgebied: De broedbiotoop bestaat uit (half)open waterrijke landschappen met brede zones overjarig waterriet en veel overgangen van riet naar water en/of grasland. De soort nestelt plaatselijk ook in homogene vegetaties van lisdodde of mattenbies. De nestplaats is gelegen in periodiek geïnundeerd rietland of tussen permanent in het water staande riet of lisdodden van minimaal enkele jaren oud. Op de nestplek heeft ophoping van oude stengels plaatsgevonden zodat een 'kniklaag' is ontstaan, of er is een onderlaag van grote zeggen ofwel 'zeggenbult'. De broedbiotoop hoeft niet groot te zijn, maar de rietkragen moeten minimaal ca 10 meter breed zijn en minimaal 20% ervan moet bestaan uit overjarig riet.

Goed voor de roerdomp is een natuurlijk peilbeheer ('s winters hoog en 's zomers laag peil), geregeld terugzetten van de vegetatiesuccessie en eventueel vergroten van de waterpeildynamiek. Vermesting resulteert in versnelde verlandingsproces en afname van de oppervlakte en de kwaliteit van het waterriet. Onnatuurlijk peilbeheer ('s zomers hoog en 's winters laag) en gebrek aan natuurlijke dynamiek hebben dezelfde gevolgen. Ook hebben deze factoren een negatieve invloed op jonge verlandingsstadia, nodig voor het behoud van het leefgebied. Door verdroging en verminderde kwel vriest het water 's winters sneller dicht dan voorheen en komt het aquatische voedsel sneller buiten bereik. Intensieve rietexploitatie kan ertoe leiden dat onvoldoende overjarig riet voor de vogels beschikbaar is.

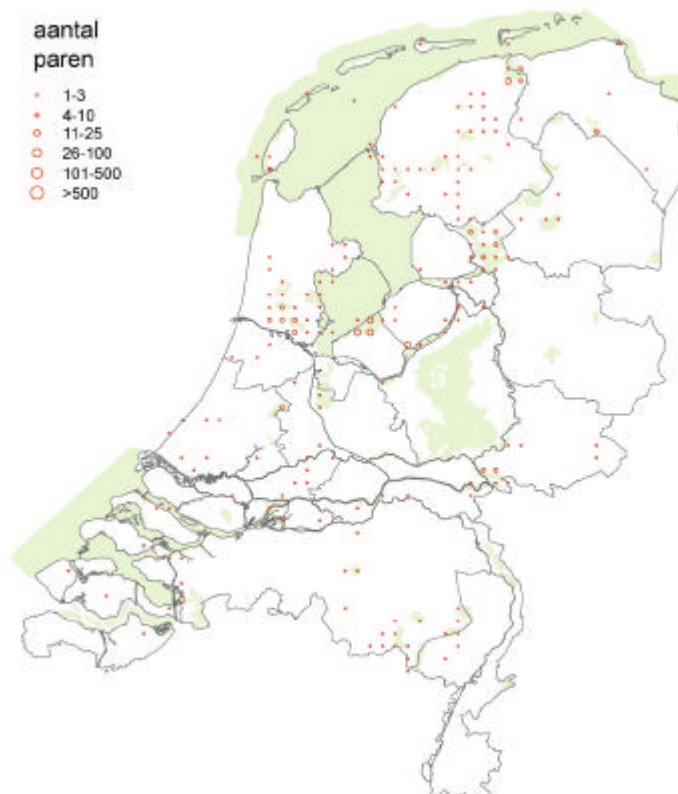
Voedsel: Het voedsel van de roerdomp bestaat voornamelijk uit vis en amfibieën. De vogel zoekt zijn voedsel in het ondiepe water tussen het waterriet en langs de randen ervan, verder ook in vochtige en vaak wat ruige graslanden. Van belang is voor deze soort een voedselgebied met een flinke randlengte van waterrietkragen en ruimtelijke overgangen van riet- naar grasland (minimaal 0.5-1 km geschikte randzones per territorium).

Rust: De roerdomp vertoont een gemiddelde verstoring gevoeligheid (verstoring bij 100-300 m afstand) over het gehele jaar. In zijn leefgebied is de soort matig tot gemiddeld verstoring gevoelig. Waarschijnlijk zijn de effecten van verstoring op de populatie beperkt, omdat broedplaatsen voornamelijk in afgesloten reservaten liggen waar vrijwel geen verstoring optreedt. In de opengestelde gebieden is verstoring van broedende en foeragerende roerdompen wel mogelijk. Vooral de land- en waterrecreatie bedreigen de rust van de roerdomp. Ook kan intensieve rietexploitatie de vogels verstoren.

Minimum omvang duurzame populatie: De Nederlandse broedgebieden van de roerdomp kunnen als één samenhangend netwerk van sleutelpopulaties worden beschouwd. Vanuit populatie-ecologische optiek zijn voor een duurzame sleutelpopulatie ten minste 20 paren vereist. Voor een duurzame populatie op nationale schaal zijn ten minste 20 sleutelpopulaties vereist (>400 paren).

4. Huidig voorkomen

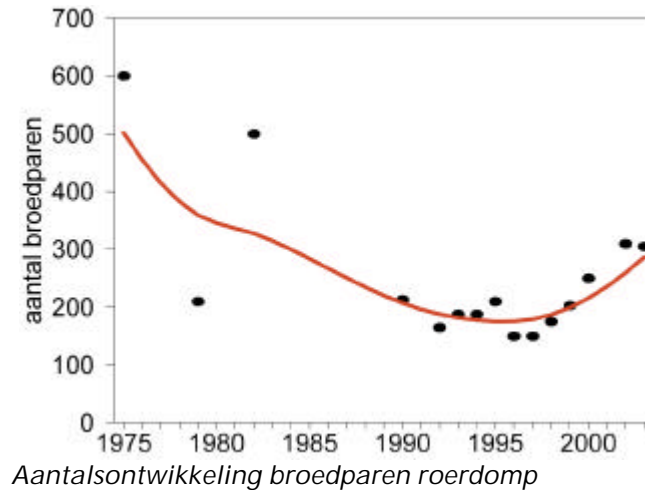
Het zwaartepunt van de verspreiding ligt in Noordwest-Overijssel, de daaraan grenzende delen van Friesland, de Oostvaardersplassen en in het Noord-Hollandse veenweidegebied (vooral Zaanstreek). Belangrijke aantallen van de roerdomp waren in 1999-2003 aanwezig in Noordwest-Overijssel (vooral De Wieden), de Oostvaardersplassen en Zaanstreek-Waterland. Het voorkomen langs de grote rivieren (laatste restanten o.a. in Gelderse Poort) heeft sterk aan belang ingeboet, net als dat in Hoog-Nederland (Peel, zuidoostelijk Noord-Brabant).

Verspreidingskaart roerdomp

5. Beoordeling landelijke staat van instandhouding

Trends in Nederland: De landelijke aantallen van de roerdomp zijn gezakt van ten minste 450-550 paren in 1973-77 naar 150-275 rond 1990 en daarna min of meer gestabiliseerd rond 200-250 paren. Vermoedelijk zijn de aantallen van de jaren 1973-77 een onderschatting, gezien andere bronnen die spreken over hogere aantallen in de jaren zeventig, tot wel 700 broedparen. De zeer strenge winter van 1962/63 heeft tot tijdelijke verkleining van de populatie geleid. De stand daarvoor is niet in detail bekend, maar oude tellingen suggereren een niveau dat tenminste vergelijkbaar is met dat van midden jaren zeventig.

Recente ontwikkelingen: De landelijke trend over de periode 1990-2004 vertoont een matige toename. Vooral na 1997 trad enig herstel van de roerdomppopulatie op. Ze omvatte 310 en 305 territoria in 2002 en 2003.

Beoordelingsaspect natuurlijk verspreidingsgebied: zeer ongunstig.

De verspreiding is sinds 1973-77 met de helft ingekrompen van 282 naar 145 atlasblokken. Vooral in het Utrechts-Hollandse plassenengebied en in het rivierengebied maar ook in Friesland en in het Brabants-Limburgs vennengebied is de populatie uitgedund (in totaal is de roerdomp verdwenen uit 184 blokken). Daar staat een relatief klein aantal nieuwe vestigingen tegenover: in Lauwersmeer, IJsselmeergebied en Deltagebied (de soort is verschenen in 47 blokken).

Beoordelingsaspect populatie: zeer ongunstig.

Sinds 1979-83 is de landelijke broedpopulatie van de roerdomp met ongeveer 25% afgenomen en het aantal is nu veel lager dan de gunstige referentie. In de jaren voorafgaand aan de strenge winter van 1978/79 bedroeg het aantal territoria ca 600. De populatieomvang vertoonde een dieptepunt met 150 territoria in 1996 en 1997 na verschillende strenge winters. Daarna heeft een licht herstel plaatsgevonden.

Beoordelingsaspect leefgebied: zeer ongunstig.

De habitat van de roerdomp omvat rietland of rietkragen met een aandeel van ten minste 20% oud riet voor nestgelegenheid. Daarnaast dient er een minimale randlengte aan waterrietzones en overgangen van riet naar grasland als voedselgebied aanwezig te zijn (minimaal 0.5-1.0 km geschikte randzones per territorium). Door vermesting, onnatuurlijk peilbeheer en gebrek aan natuurlijke dynamiek, verdroging, intensieve rietexploitatie en verstoring gaat het leefgebied achteruit.

Beoordelingsaspect toekomstperspectief: zeer ongunstig.

Al voor 1980 werd gewezen op de nadelige invloeden van verdroging en veroudering van de rietmoerassen en toegenomen waterrecreatie op de roerdomppopulatie. Daarbij werden destijds de effecten gecompenseerd door nieuw ontstane moerasgebieden als de Oostvaardersplassen. Het Beschermingsplan moerasvogels 2001-2004 geeft voor 2018 een (duurzame) streefpopulatie van 400 paren aan, waarvan 25% in gebieden buiten de Ecologische Hoofdstructuur. Deze streefwaarde is nagenoeg gelijk aan de (gemiddelde) omvang van broedpopulatie ten tijde van de inwerkingtreding van de Vogelrichtlijn (1981). Op de korte termijn zijn de belangrijkste

herstelmaatregelen die uitkomst bieden de verbetering van waterpeilbeheer en rietbeheer. Op de lange termijn zijn meer drastische maatregelen noodzakelijk om de roerdomppopulatie duurzaam in stand te houden. Te denken valt aan: creëren van alternatieve voedselbiotopen, herstel van natuurlijke dynamiek in bestaande moerassen en grootschalige moerasontwikkeling.

Landelijke instandhoudingsdoelstelling: Uitbreiding omvang en verbetering kwaliteit leefgebied voor uitbreiding tot een populatieniveau van ten minste 400 paren.

Streefbeeld bij de landelijke instandhoudingsdoelstelling: De roerdomp zou broedvogel moeten zijn in alle regio's van ons land, behalve het Zuidlimburgse Heuvelland. Gestreefd wordt naar presentie in minstens 160 blokken (+10%) met minimaal 400 territoria conform het Beschermingsplan Moerasvogels (met een voorbehoud na strenge winters). Ook wordt gestreefd naar voldoende geschikt leefgebied voor de streefpopulatie, omdat dat nodig is voor een afdoende voedselaanbod.

Oordeel: zeer ongunstig.

Beoordeling Staat van Instandhouding		
Aspect	1981	2004
Verspreiding	gunstig	zeer ongunstig
Populatie	gunstig	zeer ongunstig
Leefgebied	gunstig	zeer ongunstig
Toekomstperspectief	matig ongunstig	zeer ongunstig
Eindoordeel	matig ongunstig	zeer ongunstig

6. Bronnen

- Beemster, N. 1997. Dynamisch waterpeil in de Oostvaardersplassen, effecten op broedvogels in relatie tot vegetatie-ontwikkeling. Flevobericht nr. 400, Ministerie van Verkeer en Waterstaat, Directie IJsselmeergebied.
- Boer, T. den, 2000. Beschermingsplan Moerasvogels 2000-2004. Directie Natuurbeheer, Ministerie van LNV, Wageningen.
- Braaksma, S., 1958. Aanvullende gegevens over de stand van de Roerdomp *Botaurus stellaris* L., als broedvogel in Nederland. Ardea 46: 65-90.
- Braaksma, S. & Mörzer Bruijns, M.F., 1954. De stand van de Roerdomp, *Botaurus stellaris* L., als broedvogel in Nederland. Ardea 42: 151-163.
- Hut R.M.G. van der, 2001. Terreinkeus van de roerdomp in Nederlandse moerasgebieden. Bureau Waardenburg rapport nr. 01-010, Culemborg.
- Turnhout C. van, van Dijk, A.J. & van der Weide, M., 2003. Jaar van de Roerdomp 2003. SOVON-onderzoeksrapport 2003/07. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.